

Znieczulenie i postępowanie okołoperacyjne u pacjentów z zaburzeniami endokrynologicznymi

Adam Zakrzewski

**Oddział Anestezjologii i Intensywnej Terapii
Szpitala Zakonu Bonifratrów w Katowicach**

Cukrzyca

Cukrzyca

- grupa chorób metabolicznych charakteryzująca się hiperglikemią wynikającą z defektu wydzielania i/lub działania insuliny
- przewlekła hiperglikemia wiąże się z uszkodzeniem, różnych narządów, szczególnie oczu, nerek, nerwów, serca i naczyń krwionośnych.

Podział cukrzycy

- **cukrzyca typu 1 (IDDM)** – wywołana upośledzonym wydzielaniem insuliny w następstwie zniszczenia przez układ immunologiczny komórek B trzustki (5-10% wszystkich przypadków cukrzycy)
- **cukrzyca typu 2 (NIDDM)** – wywołana upośledzonym działaniem insuliny i brakiem dostatecznego kompensacyjnego wzrostu wydzielania tego hormonu (90-95% wszystkich przypadków)

Epidemiologia

- Według International Diabetes Federation (IDF) w Polsce zapadalność na cukrzycę w populacji między 20 a 79 rż wynosi średnio **9,1%**.
- W zależności od wieku:
  - <20 lat - 0,2 %
  - 20-60 rż - 11 %
  - > 60 lat - 23 %
- ▶ U około 3-4% ciężarnych występuje cukrzyca ciążowa.

Cukrzyca

- grupa chorób metabolicznych charakteryzująca się hiperglikemią wynikającą z defektu wydzielania i/lub działania insuliny
- przewlekła hiperglikemia wiąże się z uszkodzeniem, różnych narządów, szczególnie oczu, nerek, nerwów, serca i naczyń krwionośnych.

Rozpoznanie

- **glikemia na czczo** - oznaczona , w próbce krwi pobranej 8–14 godzin od ostatniego posiłku ≥ 126 mg/dl (7,0 mmol/l) – dwukrotnie
- **glikemia w teście obciążenia glukozą** - w 120 min. testu tolerancji glukozy (OGTT) ≥ 200 mg/dl (11,1 mmol/l)
- **glikemia przygodna** - oznaczona w próbce krwi pobranej o dowolnej porze dnia niezależnie od pory ostatnio spożytego posiłku ≥ 200 mg/dl (11,1 mmol/l) + pragnienie, wielomocz, osłabienie

Do rozpoznania konieczne jest stwierdzenie jednej z nieprawidłowości (wyjątek: glikemia na czczo, do rozpoznania wymagane dwukrotne potwierdzenie).

Nie stosuje się oznaczenie hemoglobiny glikowanej (HbA_{1c}) do diagnostyki cukrzycy (tylko retrospektywna ocena wyrównania metabolicznego cukrzycy).

Cukrzyca

- grupa chorób metabolicznych charakteryzująca się hiperglikemią wynikającą z defektu wydzielania i/lub działania insuliny
- przewlekła hiperglikemia wiąże się z uszkodzeniem, różnych narządów, szczególnie oczu, nerek, nerwów, serca i naczyń krwionośnych.

Cukrzyca de novo

- hiperglikemia stwierdzona w czasie rutynowych badań u chorego bez rozpoznanej wcześniej cukrzycy nakazuje oznaczyć HbA_{1c} (rozdzielenie hiperglikemii związanej ze stresem okołoperacyjnym i nierozpoznanej wcześniej cukrzycy).
- HbA_{1c}>6,5% przemawia za rozpoznaniem cukrzycy i wówczas należy podjąć przedoperacyjne postępowanie jak w cukrzycy.
- planowy zabieg powinien być odroczonej gdy glikemia poposiłkowa wynosi >200mg%(11,1 mmol/l) lub/i HbA_{1c}>9,0 % do czasu uzyskania poprawy (glikemia na czczo 100-125mg%(5,6-6,6mmol/l) glikemia 2 godziny po posiłku 140-160mg% (7,8-9 mmol/l)).

Badania przed zabiegiem

- dobowy profil glikemii (7 oznaczeń w ciągu doby)
- morfologia
- kreatynina, elektrolity, białko całkowite, aminotransferazy
- równowaga kwasowo-zasadowa (gazometria) krwi
- badanie ogólne moczu
- ocena dna oka
- EKG spoczynkowe
- RTG klatki piersiowej.

Które trzeba koniecznie wykonać?

Chorzy z czynnikami ryzyka kardiologicznego

U chorych, u których występuje kilka czynników ryzyka choroby niedokrwiennej serca, z dławicą piersiową, po przebyciu zawału serca, z niewydolnością serca, a także przy planowaniu rozległych zabiegów (np. operacje na naczyniach brzusznych czy biodrowych), należy wykonać pełną diagnostykę nieinwazyjną:

- UKG,
- Holter
- próba wysiłkowa

Chirurgia jednego dnia

Można kwalifikować chorych:

- z cukrzycą typu 1 i dobrym wyrównaniem metabolicznym (warunek – prawidłowe wyniki badań diagnostycznych).
- z cukrzycą typu 2 dotychczas skutecznie leczonych dietą, cechujących się poposiłkowymi stężeniami glukozy w osoczu krwi poniżej 160 mg/dl (9,0 mmol/l).

Pozostałych chorych na cukrzycę (niezależnie od typu i dotychczasowego sposobu leczenia) w okresie okołoperacyjnym należy leczyć insuliną.

Postępowanie w okresie przedoperacyjnym

- przyjąć do szpitala na 2—3 dni przed planowanym zabiegiem operacyjnym (???)
- przesunąć termin planowego zabiegu operacyjnego, gdy poposiłkowa glikemia >200 mg/dl (11,1 mmol/l), a HbA1c $> 9,0\%$;
- zaprzestać podawania doustnych leków p/cukrzycowych na 2 dni przed zabiegiem; zastosować insulinoterapię w modelu wielokrotnych wstrzyknień.

Postępowanie w okresie przedoperacyjnym

- jeżeli przygotowanie wymaga zastosowania diety 0 w dniu (dniach) poprzedzających operację, zamiast posiłku można zastosować wlew 10% glukozy, insuliny i 10–20 mmol KCl (podaż glukozy: 800–1000 kcal/dobę).

Kryteria wyrównania glikemii:

- na czczo 100–120 mg/ /dl (5,6–6,6 mmol/l);
- 2 godziny po posiłku 140–160 mg/dl (7,8–9,0 mmol/l).

Chorzy na lekach doustnych

- jeżeli dobra kontrola glikemii (glikemia w profilu dobowym nie przekraczająca 140 mg/dl (7,7 mmol/l), włączenie insuliny po odstawieniu leków doustnych nie jest konieczne
- jeżeli chory przyjął metforminę w dniu zabiegu należy podać acetylocysteinę iv i nawodnić iv chorego.
- u chorych z niedawno wykrytą cukrzycą lub u osób dotychczas skutecznie leczonych za pomocą doustnych leków przeciwcukrzycowych dobową dawkę insuliny wynosi 0,5 j./kg mc.

Postępowanie w dniu zabiegu

- celem postępowania jest utrzymanie glikemii w granicach 100-180 mg%.
- należy zastosować dożylny wlew glukozy, insuliny i potasu według jednego z algorytmów.

Algorytm 1

Glikemia	10-procentowy roztwór glukozy [ml/godz.]	Insulina [j./godz.]
< 100 mg/dl < 5,5 mmol/l	100	Zatrzymać infuzję na 15–30 minut
100–140 mg/dl 5,5–7,8 mmol/l	100	3–4
140–180 mg/dl 7,8–10 mmol/l	80	3–4
180–250 mg/dl 10–13,9 mmol/l	80	4–6
250–300 mg/dl 13,9–17,4 mmol/l	Wstrzymać infuzję, aż glikemia obniży się < 180 mg/dl (10,0 mmol)/godz.	4–6

Algorytm 2

- **wlew: 500 ml 5% (10%) glukozy + 8 j. (16 j.) insuliny + 10 mmol (20 mmol) KCl: 80 ml/h**
- **większa** dawka insuliny u chorych otyłych, z ciężką infekcją, podczas zabiegu w obrębie klatki piersiowej, operowanych w hipotermii, lub wyjściowa glikemia > 180 mg/dl (10,0 mmol/l).
- **mniejsza** dawka insuliny u osób szczupłych i u przyjmujących przed operacją małe dawki insuliny lub doustne leki hipoglikemizujące.

*jeżeli stężenie glukozy w osoczu krwi zmniejsza się lub utrzymuje w dolnych granicach zalecanych wartości, dawkę insuliny należy zmniejszyć o 4 j.

*dawkę insuliny w kroplówce zwiększa się o 2 j. na każde 30 mg/dl (1,6 mmol/l) stężenia glukozy w osoczu krwi > 180 mg/dl (> 10 mmol/l).

Postępowanie w okresie pooperacyjnym

Cel: utrzymanie glikemii pomiędzy 90 a 135 mg%.

Zasada ogólna:

- leczenie insuliną (wielokrotne wstrzyknięcia) rozpocząć wraz z podjęciem przez chorego żywienia doustnego i utrzymywać do czasu zagojenia rany.

Uwagi:

- jeżeli przed zabiegiem cukrzyca była dobrze wyrównana metabolicznie, po zagojeniu się rany można powrócić do stosowanego wcześniej modelu terapii.
- u chorych operowanych z powodu ostrego lub przewlekłego stanu zapalnego jest możliwość zmniejszenia się dobowego zapotrzebowania na insulinę.
- w przypadku chorych na cukrzycę typu 2 leczonych uprzednio doustnymi środkami hipoglikemizującymi i dobowym zapotrzebowaniu na insulinę mniejszym od 30 j. można powrócić do ich stosowania, jeśli ich stan jest wyrównany metabolicznie

Operacja ze wskazań nagłych

- w przypadku objawów „ostrego brzucha” wykluczyć możliwość występowania objawów otrzewnowych w następstwie kwasicy ketonowej towarzyszącej zaburzeniom metabolicznym cukrzycy,
- przy występowaniu acetonu w moczu i kwasicy metabolicznej podjąć działania zmierzające do wyrównania zaburzeń równowagi kwasowo-zasadowej,
- jeżeli stan chorego jest wyrównany [glikemia 120 –180 mg/dl (6,7–10,0 mmol/l)] i pacjent przyjął poranną dawkę insuliny, w trakcie zabiegu należy zastosować schemat 1 lub 2

Cukrzyca a ciąża

Wskazania do insulinoterapii (10-40% ciężarnych z cukrzyca):

- nieskuteczność diety cukrzycowej (glikemia powyżej poziomów referencyjnych)
- aceton w moczu
- brak przyrostu masy ciała

Główne zasady insulinoterapii:

- insuliny ludzkie: jedynym analogiem dopuszczalnym w ciąży jest AspArt (NovoRapid), zakres dawek terapeutycznych: od kilku do kilkudziesięciu (a nawet > 100j./dobę).
- doustne leki przeciwcukrzycowe bezwzględnie przeciwwskazane!!!

Zapotrzebowanie na insulinę w poszczególnych trymestrach ciąży

- **I trymestr** - zapotrzebowanie na insulinę spada (szybki rozwój wysp trzustkowych płodu i produkcja insuliny)
- **II trymestr** - zapotrzebowanie stabilizuje się
- **III trymestr** - stały wzrost zapotrzebowania na insulinę (intensywny wzrost płodu i nasilony obrót metaboliczny (przed rozwiązaniem ciąży zapotrzebowanie na insulinę stanowi od 150 do 280% dawki z początku ciąży)).
- **po rozwiązaniu** - zapotrzebowanie gwałtownie spada (50% w cukrzycy typu 1, do zera w cukrzycy ciążowej).

Cukrzyca i choroba niedokrwienna serca

W przypadku stwierdzenia:

- typowych lub nietypowych objawów ze strony układu sercowo-naczyniowego (częsta niema postać choroby),
- obecności w spoczynkowym zapisie EKG cech sugerujących niedokrwienie lub przebyty zawał,
- współistnienia zmian miażdżycowych w tętnicach szyjnych lub obwodowych,
- cukrzycy typu 1 trwającej > 15 lat,
- obecności (poza cukrzyca) dwóch lub więcej czynników ryzyka...

... wskazana jest konsultacja kardiologiczna.

Intensive Insulin Therapy in Critically ill Patients

Van den Berghe G. et al..

The New England Journal of Medicine
2001, 345:1359-1367.

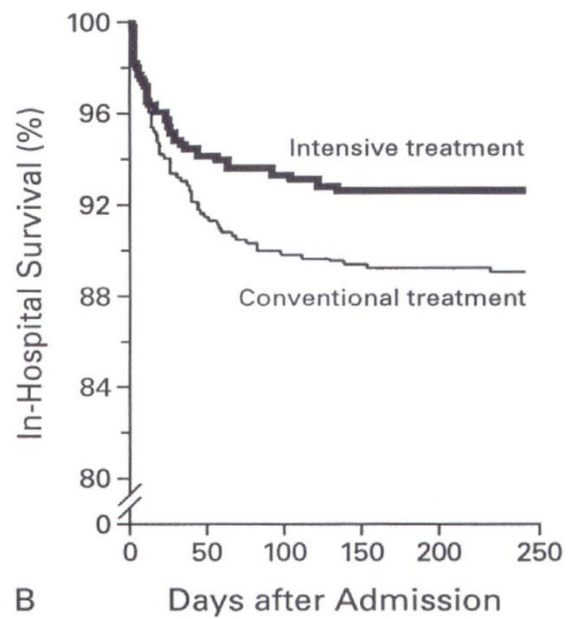
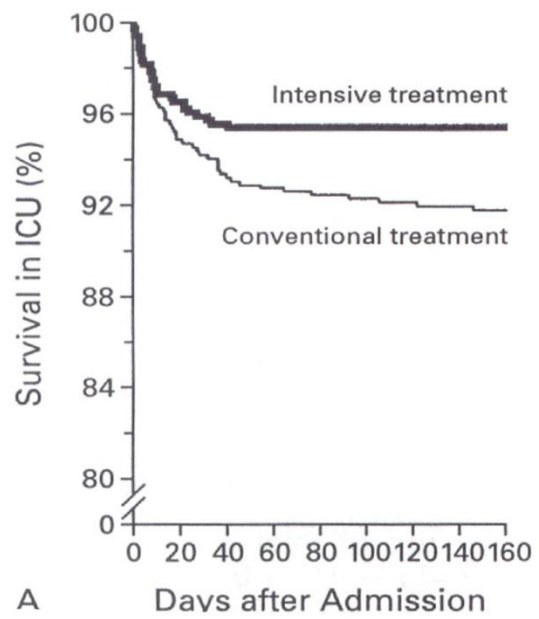

Metodyka

Do badania włączono 1548 pacjentów wymagających leczenia w OIT (w tym chorych po poważnych zabiegach chirurgicznych)

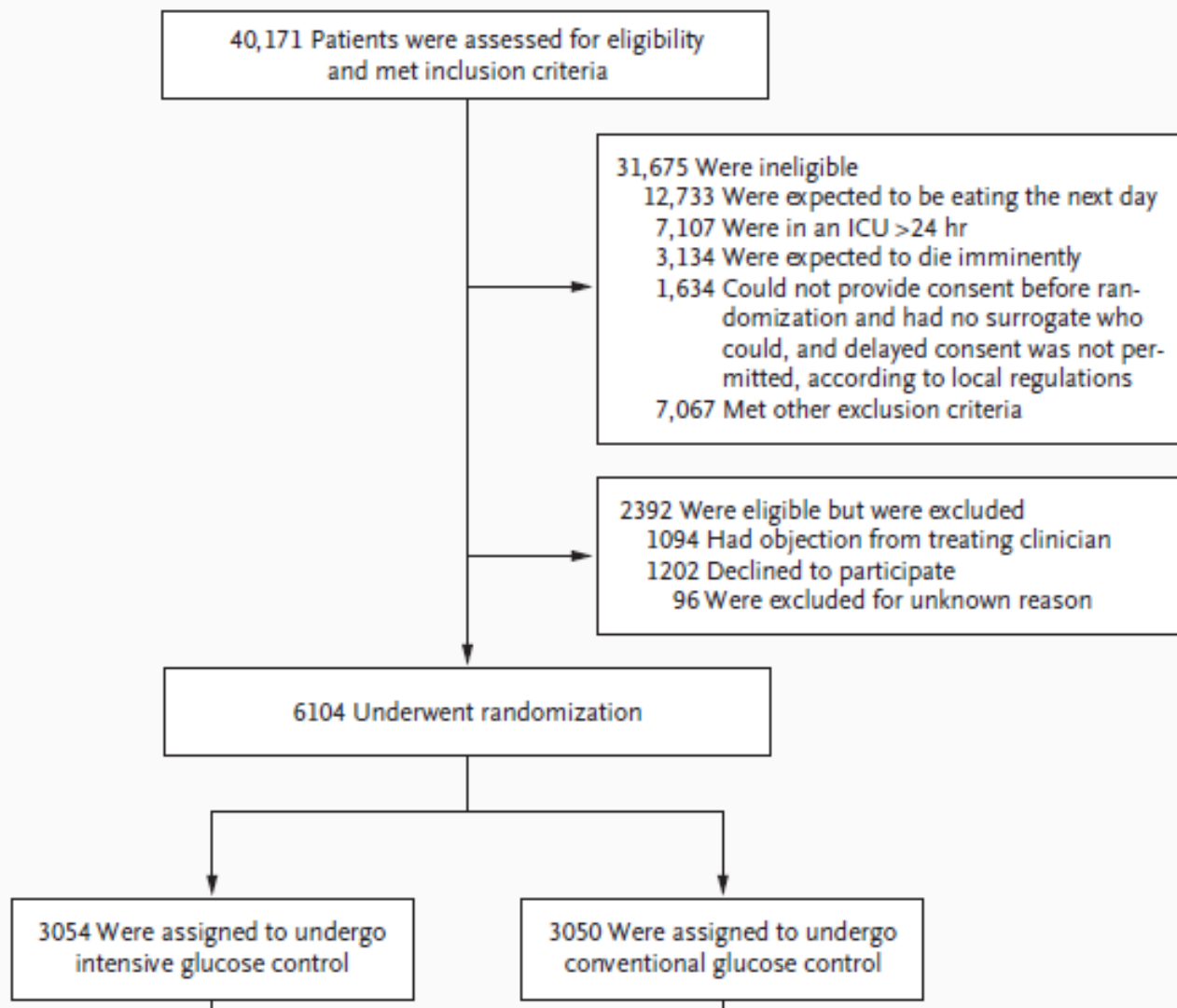
Grupa I była leczona konwencjonalnie tj. za pomocą wlewu insuliny rozpoczynanego gdy glikemia przekracza 200 mg% z utrzymaniem glikemii pomiędzy **180-200 mg%**.

Grupa II była leczona intensywnie za pomocą wlewu insuliny z utrzymaniem glikemii poniżej 110 mg%.

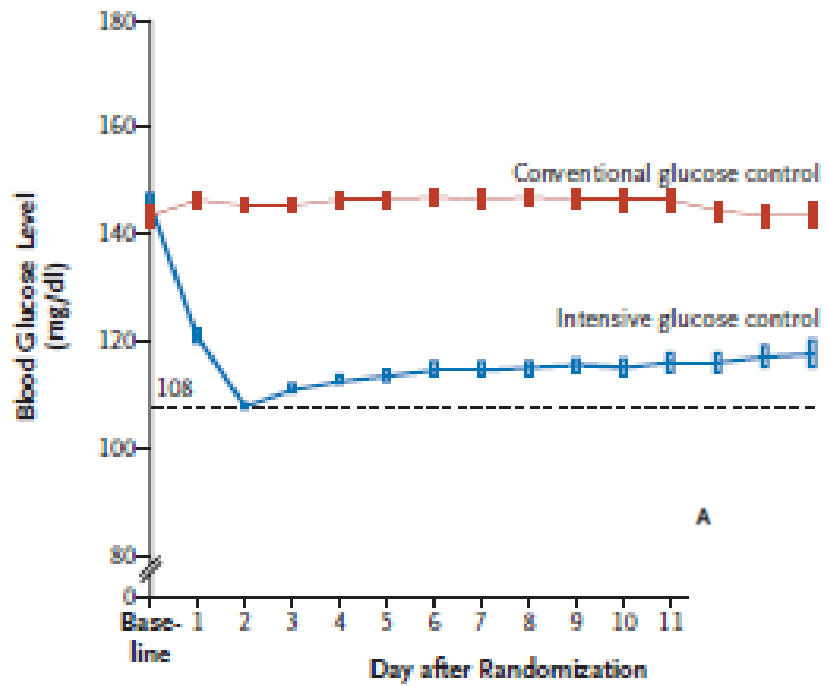

Intensive versus Conventional Glucose Control in Critically Ill Patients

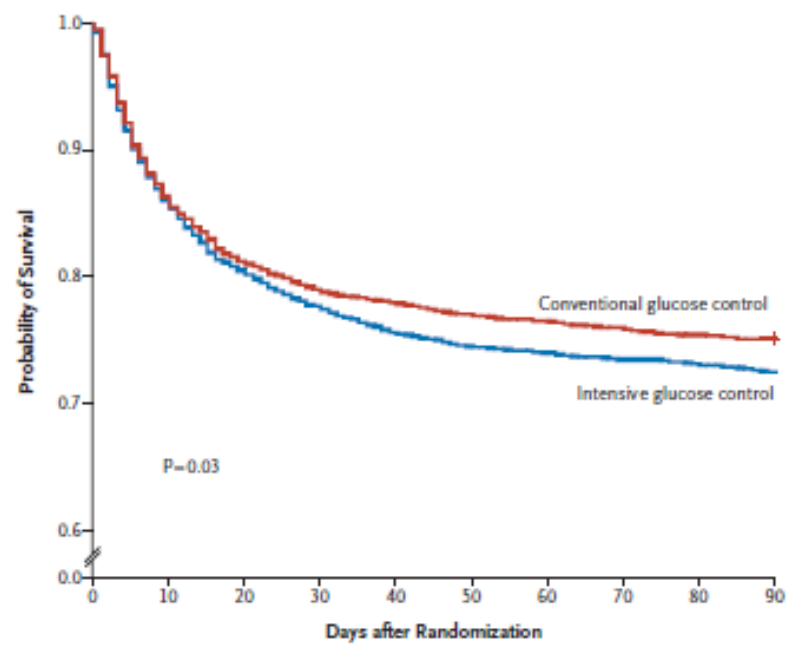
The NICE-SUGAR Study Investigators*

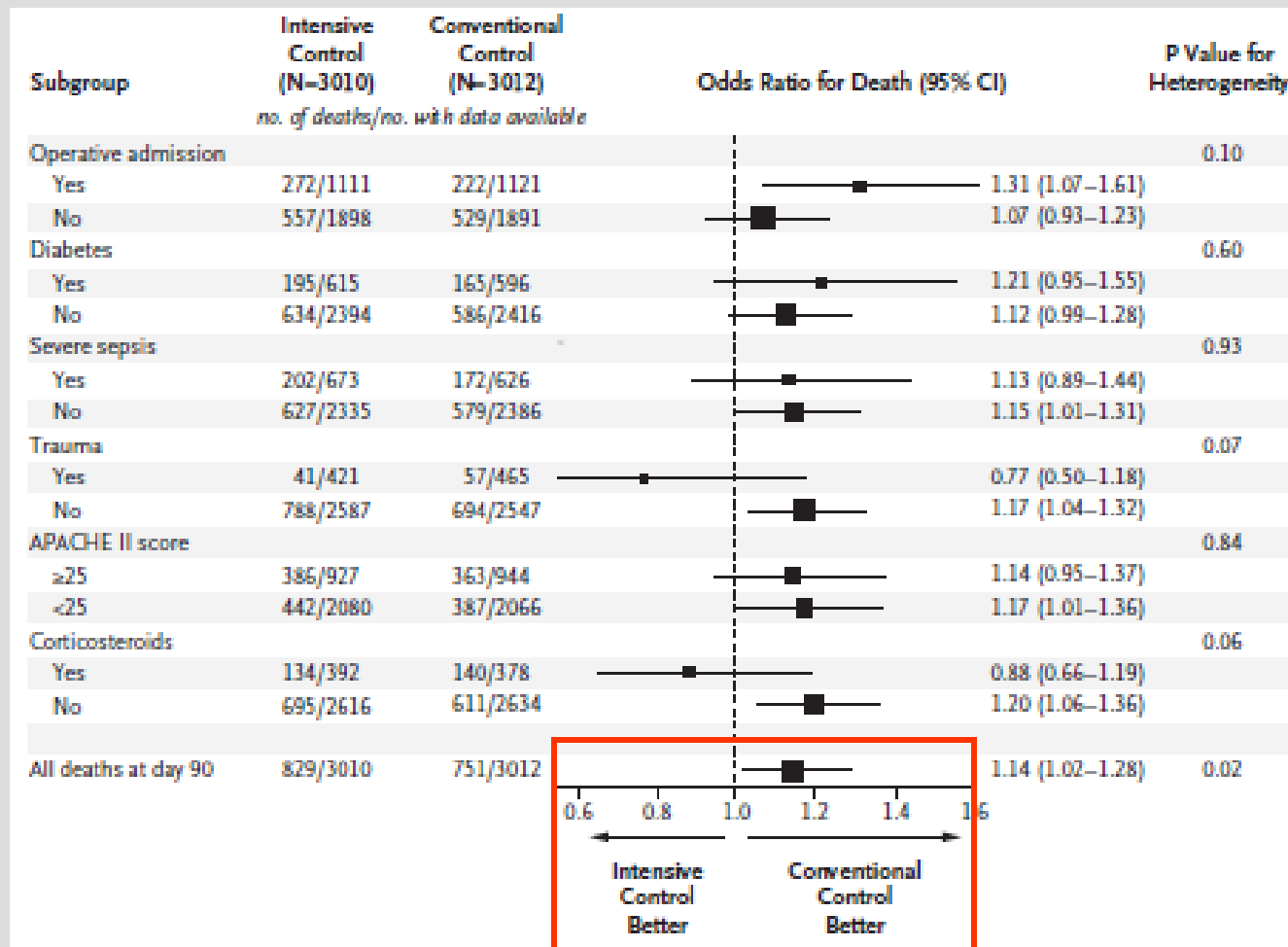
A

No. of Patients	Base-line	Day 1	Day 2	Day 3
Conventional control	2995	2233	1380	909
Intensive control	2989	2260	1428	908

No. at Risk	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90
Conventional control	3014	2379	2304	2261						
Intensive control	3016	2337	2227	2182						

CONCLUSIONS

In this large, international, randomized trial, we found that intensive glucose control increased mortality among adults in the ICU: a blood glucose target of 180 mg or less per deciliter resulted in lower mortality than did a target of 81 to 108 mg per deciliter. (ClinicalTrials.gov number, NCT00220987.)

Zaburzenia funkcji tarczycy

Ocena przedoperacyjna

Konieczna ocena czynności:

- gruczołu tarczowego
- osi podwzgórze – przysadka – tarczyca.

Badania

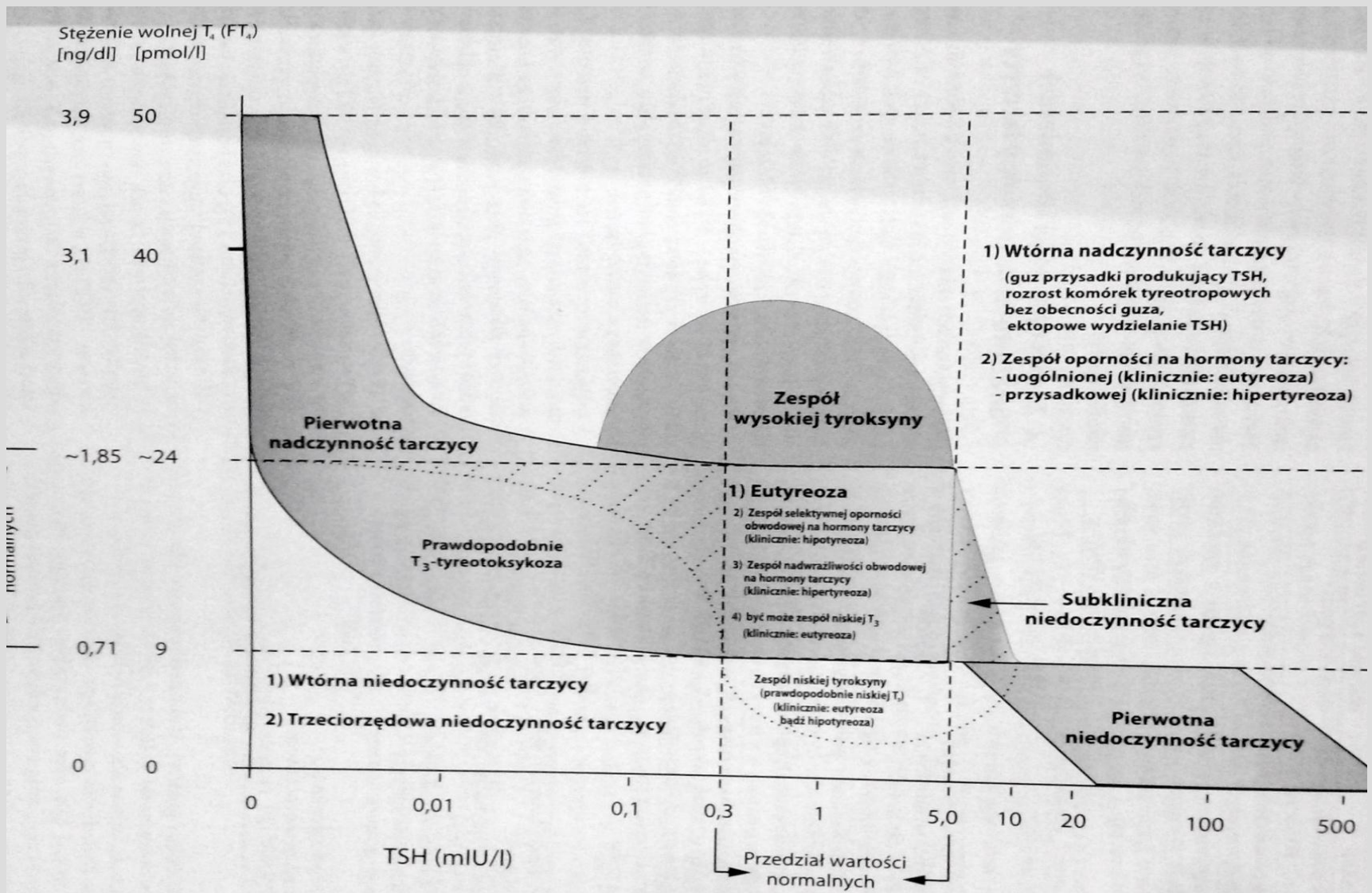
- hormon tyreotropowy : TSH
- wolne hormony tarczycy : FT3, FT4
- wskaźnik wolnej tyroksyny FT4 index
- test dynamiczny TSH po podaniu iv TRH

Oznaczanie całkowitej T3 (TT3) i T4 (TT4) ma ograniczone znaczenie (wartość zależy od stężenia albumin w surowicy!).

*Dla potwierdzenia procesów autoimmunologicznych istotne znaczenie może mieć oznaczenie miana p/ciał przeciwko antygenom tarczycowym (antyTPO, antyTSHR).

Ocena czynności tarczycy

Wybór odpowiednich testów hormonalnych

Test pierwszego wyboru TSH	Test drugiego wyboru FT ₄	Test trzeciego wyboru FT ₃	Rozpoznanie
Stężenie podwyższone			▶ Pierwotna niedoczynność tarczycy
Na górnej granicy normy	▶ Prawidłowe		▶ Możliwość pierwotnej niedoczynności tarczycy
	▶ Niskie		▶ Pierwotna niedoczynność tarczycy
Prawidłowe			▶ Eutyreoza
Na dolnej granicy normy	▶ Podwyższone		▶ Nadczynność tarczycy
	▶ Prawidłowe	▶ Podwyższone	▶ T ₃ -Tyreotoksykoza
	▶ Niskie		▶ Wtórna lub trzeciorzędowa niedoczynność tarczycy
Niskie			

Wpływ leków

WZROST WYDZIELANIA TSH:

- antagoniści receptora dopaminowego (np. metoclopramid)
- haloperidol
- jod i jodowe związki cieniujące
- leki blokujące receptor H₂
- marskość wątroby, nowotwory złośliwe

ZMNIEJSZENIE WYDZIELANIA TSH

- dopamina
- glikkorkortykosteroidy
- związki opiatowe
- głodzenie
- ciężka niewydolność nerek

Chory z wolem obojętnym

- testy hormonalne (ostanie 3 miesiące) - TSH, FT3, FT4.
- Rtg szyi i klatki piersiowej – ocena szerokości tchawicy.

Chory z nadczynnością tarczycy

- ocena stężenia hormonów tarczycy w okresie 2 tygodni przed planowanym zabiegiem,
- odroczenie planowego zabiegu w przypadku objawowej nadczynności tarczycy i nieprawidłowych wyników badań hormonalnych.

Interpretacja wyników FT3, FT4, TSH

- 90% populacji w normie – stan pełnej eutyreozy,
- 10% ma zaburzenia

U pacjentów z zaburzeniami u 80 % na podstawie oznaczenia TSH, FT3, FT4 można właściwie zinterpretować wyniki:

- $\uparrow$ FT4 i/lub FT3 i $\downarrow$ TSH = nadczynność tarczycy;
- $\downarrow$ FT4 i/lub FT3 i $\uparrow$ TSH = niedoczynność tarczycy,
- pozostałe 20% - $\uparrow$ lub na górnej granicy normy TSH, fT4 i/lub fT3 w różnym stopniu $\uparrow$, przyczyny: stosowanie przewlekłe amiodaronu i/lub heparyny, choroby pozataarczycowe – ostre psychozy

Interpretacja nietypowych wyników fT3, fT4, TSH

- **podwyższone lub na górnej granicy normy TSH, fT4 i/lub fT3 podwyższone w różnym stopniu :**
wtórna nadczynność tarczycy, nieprzestrzeganie schematu leczenia L-T4, stosowanie przewlekłe amiodaronu i/lub heparyny, choroby pozataarczycowe – ostre psychozy, oporność na hormony tarczycy
- **obniżone lub w normie TSH, FT4 i/lub FT3 obniżone w różnym stopniu:**
wtórna niedoczynność tarczycy, wielohormonalna niedoczynność przysadki, izolowany niedobór TSH, niedoczynność podwzgórza

Subkliniczna nadczynność i niedoczynność

- **TSH niskie, FT3 i FT4 prawidłowe:**
subkliniczna nadczynność tarczycy, wcześniejsze leczenie nadczynności tarczycy, działanie glikokortykostroidów i-lub dopaminy
- **TSH podwyższone, prawidłowe stężenie FT3, FT4:**
subkliniczna niedoczynność tarczycy, niesystematyczne przyjmowanie L-tyroksyny, zaburzenia wchłaniania L-tyroksyny, obecność p/ciał heterofilnych, stosowanie amiodaronu

Zasady ogólne

- zabieg operacyjny ze wskazań pilnych może być wykonany bez wyrównania TSH o ile prawidłowe są stężenia fT3 i fT4
- włączenie przed znieczuleniem L-tyroksyny (lub leku tyreostatycznego w przypadku nadczynności tarczycy) jest jednak celowe w przypadku stwierdzonej niedoczynności lub nadczynności
- w przypadku zabiegów planowych korzystniej jest doprowadzić do normalizacji TSH przed zabiegiem, a gdy planowana jest operacja gruczołu tarczowego z nadczynnością tarczycy – należy dążyć do stężenia TSH w surowicy powyżej górnej granicy normy
- u leczonych z powodu niedoczynności u których przed zabiegiem stwierdza się ↓TSH i prawidłowe fT3 wystarczy jedynie zmniejszyć dawkę L-Tyroksyny (co chorzy nie są zagrożeni wystąpieniem nadczynności tarczycy)

Leczenie przełomu tarczycowego

- **zahamowanie syntezy hormonów**: tiamazol iv 40-80 mg co 8 h, do 80-120 mg/dobę (ewentualnie propylotiouracyl po 200 mg co 4 h).
- **zahamowanie uwalniania hormonów**: jod nieorganiczny (płyn Lugola) 1g/24 hpo lub jodek sodowy iv (nie podawać jodu po totalnej strumektomii!)
- **inne**: beta-adrenolityki, glikokortykosteroidy, sedacja, NLPZ, hemodializa lub plazmafereza po 48 godzinach terapii bez efektu klinicznego.